

ALDARRI ZAHARRAK BERRI

KULTURA PREKARIOA DA

Hitz testualak dira: “Euskarak iraun badu, kultura bat garatu duelako izan da; eta kultura horrek iraun badu, euskaldunek euskara bizirik gorde dutelako da”. Hala diote Lanartea elkarteko lagunek *Laineza. Kultura haragi bizitan* liburuko hitzartzean; 50 artistak baino gehiagok hartu du parte piezaz pieza ondutako bilduman. Pieza laburrak dira, ahots askoko aldarriz beteak. Finean, gaur egungo Kultur Industria sortzaileen ahotsik gabe eraikitako industria dela ohartarazi dute.

 GORKA PEÑAGARIKANO GOIKOETXEA

Langostino asko jan beharra dago ogia irabazteko”, hala dio Andoni Egañaren artikulua. Euskararen langile autonomoari ez diote duin ordainduko, ez da ohikoena, baina Egañak argudiatzen duena da bazkari edo afari batera gustu handiz gonbidatuko dutela kulturgilea. Karitatea aplikatzen zaio sortzaileari, eta ez, aldiz, duinki balora daitekeen soldata. Finean, langostino dezente jan arren, lanak izango ditu etxera ogia eramateko.

Kafesnea bukatzeko astirik ere ez du, berriz, Nerea Loiola Pikazak ipui-

nera eramandako pertsonaiak. Ez du denborarik gaur; baina agian izango du bihar. Eta haurren kargu egiteko ere antzera dabil. Posta elektronikoko sarrera-ontzian dituen bi mezuk hankaz gora jarri diote eguna: bata, Ogasunak bidalikoak, urgentziaz eskatzen dio ziurtagiri jakin bat prestatu eta bidaltzeko; besteak, ordea, emakumeen ekintzailtza tailer baterako gidoiari ekiteko garaia dela iradokitzen dio. Baina telefono-dei bat da gurasoei laguntza eskatu eta aurreikusiak zituena plan guztiak hankaz gora jartzen dizkion goizeko hirugarren eskaera:

argitalexekoak dira telefonoan, berrikusteko testu bat bidaliko diotela, eta presazkoa dela.

Horra hor egungo euskarazko sortzaile autonomoaren egoera gorabeheratsua, Lanarteko kideek deskribatzen duten gisan: hilabete honetan dirurik ez eta hurrengoan bai; egun batean pobre, beste batez nagusi; baina, funtsean, motz, eskas eta ziurgabe. Amagoia Gurrutxagarekin eta Koldo Izagirrerekin egin dugu hitzordua liburua aitzakia hartuta solasteko; Gurrutxaga da Lanartea Elkartearen koordinatzailea eta liberatu bakarra.

EUSKALERRIKO ESKALEAK

Joan zan egun batean —beste askotan bezela— telefonik del egin zidaten. «Lurdes al zera...?». «Bai, Lurdes naiz». «Aizu: onako... herri hontan antolatu degun jaialdi batera etorriko al zihake?». «Bai; joango naiz». «Ba... zera ba... gratis izan bearko du. Ikastola berri batentzat dirua biltzeko da, ta...».

Nere telefonoak det oien berri emango balu, zenbat gauz ez lituke esango...!

Eta hor goaz, gitarra besapean artuta, herriz herri, batera, eta bestera, eta bestera. Eta hor doaz Julen Lekuona, eta Lazkao-Txiki, eta Arantxa Esnaola; hor doa, dantzatu, abesta edo orrelko beste edozer gauz egiten dakien edozein euskalera. Hor gabiltz pertsona asko batetik bestera; zeren eta beti gertatzen da olako edo alako herri batean ikastola bat zorretan dagola, eta laguntza eman bear zaiola.

Eta ez pentsa jaialdi hoiak gaizki iruditzen zaizkidanik. Laguntzek pertsona obeto egiten du. Baiña...

Domund egunataz oroitzen naiz. Ume giñanean, gure elixetzarekin «txinoinentzat» eskatzea iritzen giñan. Herriko txanpon guziak gure elixetzatara erortzen ziran. «Duro» eta pezeta batzuk izaten ziran. Baiñan, batez ere, txanponak: beste ezertarako bear ezitana, aie, txinoinentzat!

Ez ote zaigu guri ere orrelako zerbat gertatzen...? Jaialdixko bat, mesedez, gure ikastola gaitzarentzat...!

Jakiña, nik gauz auzetaz askorik ez dakit, baiñan au galdetzen det. Ain beartsu ote gera euskaldunak, guren ikastola propoioz ezin mantendu izateko? Jakiña dago Estadao'ren laguntza beti ondo etortzen dala, eta jakiña baita ere ikastolak oraindik gauza berria dirala, baiña...

Nik diotena da euskaldunak gure kulturaren alde guda bizia egin bear degula. Ez dela aski «gura euskera gaxua» eta orrelako lelokeriak esatea. Ez dela aski ezker-eskubi gaizki esaka jardutea, «laguntzen ez digutelako ta, dirurik ez dagolako ta...».

Irrati asko eduki nai genituke, egunkari asko, eta al-dizkari asko, disko-etxe asko, ikastola asko... Baiñan, nola nai degu oiek denak sortzea, ditugunerri laguntzik emanen ez badiogu...?

Irrati bat badugu, Loiola'ko herri-irratia. Asteroko bat badugu, Zeruko-Argia. Ia herri bakoitzean ikastola bat badugu. Abeslariak baditugu: bertolariak ere bai. Poesi liburuak, idazlariak, dantza-taldeak, antzerki taldeak...

Asko edo gutxi daukagu —hori bakoitzaren iritzirako dago—: baiñan daukagun hori, erdi abandonatua daukagu.

Euskaldun izateko, bearrezkoa da liltzen dijoan euskal-kulturari bultzada eta laguntza sendo bat eskeintzea. Liltzen dijoan euskal kultura diot; baiñan euskal-kultura ez da berez ilko. Guri bost ajola etzaigulako ilko da, liltzen bada.

Nola nai dugu gure abesti, antzerki edo irratia berriak eta kalidadekoak izatea, bear bezela laguntzen ez badiogu? Euskal artistak bere bizi guzian gratis eta ofizioz lana egitera kondenatua egon bear al du? Gure ikastolak aizezkoak egin al litezke? Euskal antzerkia bost edo sei afizio-naturak jarri bearko ote dute, bere laneko orduetatik kanpora?

Gure izkuntza, gure artea eta gure artistak, poliki poliki il egiten ditugu. Gauzaxoak organizatuz jostaketan ibiltzea gostatzen zaigu. Antzerki egitera jostatu, bertso egitera jostatu, ikastola goraberekin jostatu, euskaldun izatera jostatu... Baiñan egitazko laguntza serio eta praktikua bat emateko garaian, orduan txanponak bakarrik botatzen ditugu «txinoino» boltsara. Jaialdi bat eratu, sos batzuek atera, eta aurrera, beste bat arte.

Badirudi gure eguneroko bizitza gauz bat dala, eta euskal-bizitza beste bat. Gure bizimodua itxuratzekeo garaian, lana sendo egin, diru asko irabazi, etorkizuna ondo moldatu. Euskaldun izateko garaian berrix, jostatu, lilmosna eman: ortik aurrera, irripar asko, malako merke asko, eta kitto.

Ikastola baten gastaok ordaintzeko jaialdi bat eratu dala, ta bertara kantatzen joatea oso gauza polita da. Baiñan Euskalherriko abeslari, poeta, idazle, pintore, musikua-eta gainerako artista guziak, bere bizitza «artea» egintzat jostaten pasatzen beartuzko gongo ote dira, beren herrian jateko aia ere eskuratzen etzalelako?

Gure herriak bizirik eta sendo mendetan zear irauz dezala nai baldin badegu, garaia da orainixe mila jostaketa polit eta txoro bazterreara utzi eta egitazko laguntza praktikua eta zabal bat eskeintzekoa.

Orain gure eginkizuna serio artzen ez badugu, eta gure izatearen defentsan gorputz eta anima osoa jartzen ez baditugu, euskera laixter il ingingo da. Gezurrezko Kijote ergel batzuk geraldako ilko da.

Lourdes IRIONDO

Lourdes Iriondo,
"Euskalerriko eskaleak". *Zeruko Argia*.
1967ko urtarrilaren 29a.

"Hor gabiltz pertsona asko batetik bestera; zeren eta beti gertatzen da olako edo alako herri batean ikastola bat zorretan dagola, eta laguntza eman bear zaiola. / Eta ez pentsa jaialdi hoiak gaizki iruditzen zaizkidanik."

"Nik diotena da euskaldunak gure kulturaren alde guda bizia egin bear dugula. Ez dela aski 'gure euskera gaxua' eta orrelako lelokeriak esatea."

"Euskaldun izateko, bearrezkoa da liltzen dijoan euskal-kulturari bultzada eta laguntza sendo bat eskeintzea. Liltzen dijoan euskal kultura diot; baiñan euskal-kultura ez da berez ilko. Guri bost ajola etzaigulako ilko da, liltzen bada."

"Nola nai dugu gure abesti, antzerki edo irratia berriak eta kalidadekoak izatea, bear bezela laguntzen ez badiogu? Euskal artistak bere bizi guzian gratis eta ofizioz lana egitera kondenatua egon bear al du?"

Euskararekin lan egiten duten sortzaile autonomoek sortu zuten elkar-atea, baina euskarazko kultur sistemak dituen ezaugarriak tarteko, jakin bada-kite autonomoak ez direla gehiengo, asko direlako beste lanbide bat izan eta tartean behin kultura sorta, eta fakturazten dutenak.

Autonomo bihurtzea sustatzen da sistematikoki, ordea. Eta horixe bera korazatu nahi da Espainian zehazten ari diren Artistaren Estatutuan. Azken aldiaren asko zaildu zaie burokrazia lana; oso lausoa den esparrua da, eta are lauso, zail eta konplikatuagoa egiten da Hegoaldean lau Foru Ogasun izanda. Eta euskal sortzaileak ez du bere lurraldean soilik produzitzen, zazpi lurraldeak zeharkatzen ditu. Hargatik, gestorearenera jotzea izan daiteke buruhausteak arintzeko modua, betiere poltsikoagatik ez bada. Gaur egun maldan gora jartzen ari dira gauzak. "Gaur da eguna jendea geroz eta itoa-go dagoena; gaur da eguna mila euro kobratzera iristen ez denak gestoreari ordaintzen xahutu behar duela dirua". Prekaritatearena-eta, zaharrak diren aldarri berriak egun.

ATZOKO ETA GAURKO KEZKAK

Liburuan badira 1960 aurretik euskaraz, kulturaz eta lanaz, nekez eta penez idatzitako 40 sortzailearen kezak; 1960az geroke beste 45 sortzaile berriren gogoetak ere bai; eta azken horien artean aurki daitezke sortzaile gazteenen premiak eta aldarriak ere. Diziplina ugariatako lanak jaso dituzte: ilustrazioa, itzulpena, literatura, musika, bertsolaritza, antzerkia, dantza... Orotara, 80 irudi eta 85 testu. Unean uneko aldarriak, garaiko kezak eta premiak; baina esanda bezala, erakusten da euskarazko sortzaileen kezka ez dela oraingoa.

Lourdes Iriondo kantariak argi zioen 1967an, *Zeruko Argian*, "Euskalerriko eskaleak" izeneko artikuluan: "Nik diotena da euskaldunak gure kulturaren alde guda bizia egin behar degula. Ez dela aski 'gure euskera gaxua' eta horrelako lelokeriak esatea". Urte gutxi beranduago, Amaia Lasa idazleak ere kritika egin eta gogoeta kolektiborako eskua luzatu zuen *Anaitasunan*, 1971n: "Kulturak ere behar ditu bere liberatuak" esanez ekiten dio artikuluari; eta amaitzeko, berrix, honela: "Hemen ematen diot amaiera nire sermoiari, besteak entzuteko gogoz".

Badirudi, ordea, ez dela gogoeta kolektiborik egin. Izagirre: "Gure elkarteko bazkideen artean, zaharren artean batez ere, sekulako etsipena dago. Duela 60 bat urte bazeuden espektatibak, ilusioa, irauli zitekeela guztia, euskara batua sortu eta traba politikoak gainditu; baina ez zaio buelta eman, hori da kontua. Erakundeek ez dute maila eman. Ez daude kulturaren mailan eta ez dirudi asko inporta zaienik".

"AHAL DUGUNA SALBA DEZAGUN"

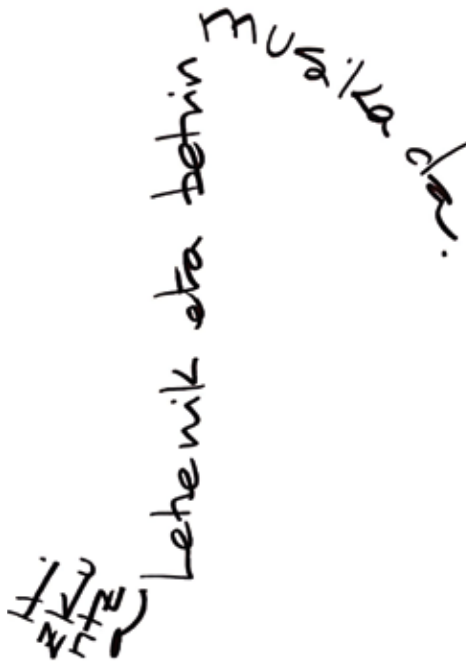
Horixe zioen Gabriel Arestik 1963an: "Ahal duguna salba dezagun, eta apur hori eraberritu dezagun. Ateratzen denarekin, munduari desafio diogun. Honela salbatuko gara". Euskarazko kulturgintzak eraberritu beharra zuela uste zuen, bazirudielako euskara egon zitekeela ate gehiago zabaltzeko gai zen agertoki horretan, euskara bateratzearen atariko. Eraberritze batek unibertsalasuna eman ahal zion euskarari, eta hizkuntza-eredua finkatzeak lagun zezakeen traba politiko eta sasi-linguistikoak gainditzien.

Arestiren aldarri harroak biziberritze baten premia islatzen du; proposatzen

Laineza: Kultura haragi bizitan liburuan argitaratutako hainbat ilustrazio

IÑAKI MARTIARENA 'MATTIN'

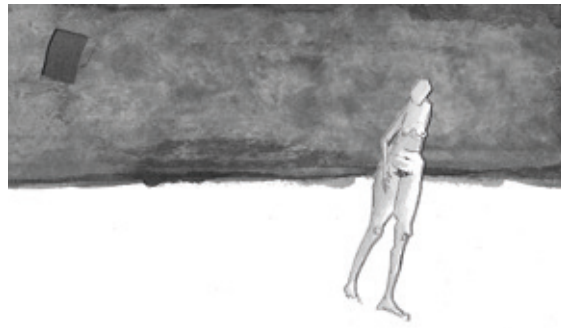
MAITE ARROITAJAUREGI 'MURSEGO'

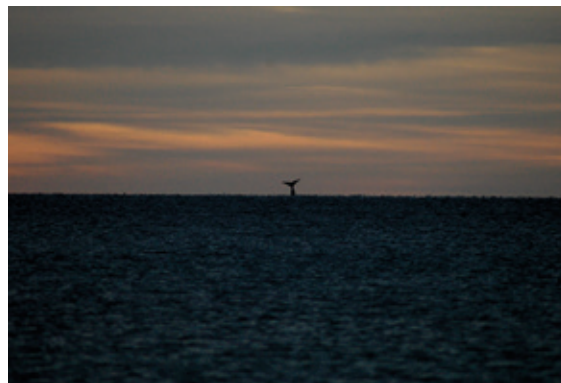
UNAI GAZTELUMENDI

UNAI RUIZ GALARZA

BEGOÑA DURRUTY

LANDER GARRO

ZORMENA

AINARA AZPIAZU 'AXPI'

duena, funtsean, munduaren historian sartzea da: hartu eta euskarara ekarri, euskaraz eman ahal izateko munduari. Alegia, mundukoa euskaraz kontatu. Eta zergatik ez ere, buelta emanda, mundurako euskaraz kontatu eta kantatu.

Esaterako, bada Mikel Laboaren disko bat, 1969koa, Bertolt Brechten letrekin osatutakoa; hauxe da *Gaberako aterbea* kantua: “Kontatu didate Nueva York-en / Broadway eta 26. karrikaren kantoian / negu gorrian, gizon batek gabero / jende-ari otoi eskatzen / aterbea bilatzen duela / bilutsirik daudenentzat”. Kantuetan ez ezik, literaturan ere ikusi zen ahalegina, Suitzara eta Belgikara eramanez euskaraz sortutako istorioak, Ramon Saizarbitoriaren eta Txillardegiren *Egunero hasten delako* eta *Elsa Eschelen* liburuetan.

Itzulpeni era prestuago eta administratiboago batean ekin zitzaion ondoren Eusko Jaurlaritzarekin, diru dezente jarri. Garrantzitsua ikusi zen erakundeetatik munduko literatura euskaratzea eta euskaraz obra handiak leitzeko aukera eskaintzea, bestelako hizkuntzetan ere aukera egon badagoelako. Enkargua jarri zion Jaurlaritzak *Ibaizabal* argitaletxeari eta horri heldu zioten hainbat idazlek eta itzultzailek. Erronka handia izan zela gogoratu dute.

Baina emaitza, eskasa. “Zein izan zen promozioa? Hutsa. Eta promozionatzen ez bada ez da saltzen. Orduan, ez dezagun esan ez dela saldu ez delako nahi, ez baituzu promozionatu”.

Mundukoa eta mundurako euskaraz eta euskaratik kontatzeko apustu handiek huts egin dute, bistan da. Garai hartako borrokak literatur obra handiekin izan baziren ere, antzekotasunik bada gaur egun plataforma digitalei hizkuntz eskubideak errespetatzeko egiten zaizkien eskakizunekin.

BIGARREN MAILAKOA

Euskarak zertarako balio duen, hor dago gakoa. Izan ere, zalantzaurrean, balio duena beti da gaztelerazkoa; hala

DANI BLANCO

Etsipena dago: Franco hiltzear zeneko eraberritze ilusioari ez zaio behar bezalako erantzunik eman

kontatu dute Gurrutxagak eta Izagirrek. Hainbat lan-deialdietako oinarri eta antzerako dokumentu ofizialak aipatu dituzte: zalantza, hanka sartze edo datu kontrajarriren baten aurrean, balio duena gaztelerazko bertsioa izan ohi da. Eta hori ez da soilik erreklamazio baten aurrean administrazioko langileak ematen duen erantzuna, hitzez hitz hala bai-

tiote dokumentuek berberak ere. Alegia, “berdin zaigu euskarazkoa gaizki eginda ere; egite hutsak badirudi nahikoa suposatzen diela batzuei”.

Pentsatu eta sortu ere gazteleraz egin ohi da, eta hura itzultzen da euskarara. Hori, noski, itzultzeko hautua egiten bada. Eta itzultzekotan ere, baliorik ez bazaio ematen, edo akatsak egiteak hainbeste axola ez badu, zertarako bidali enkargua itzultzaileari, aski bada sareko erreminten bidez egitea? Non geratzen da, beraz, euskal itzultzaileen lana? Eta lelo horiek euskaraz sortzeko ez al dago inor? Imajinatuko genuke euskaraz sortu den testua gaztelerara itzultzaile automatikoarekin pasatzea eta emaitza ez birpasatzea?

Halako galderei erantzuna bilatzean, honela laburbildu du Izagirrek: “Euskaraz ez dago zirkuito ekonomikoan. Ez gaituzte nahi, bistan da”. Lanarteak, makina bat ahots barnebildu dituen liburua eskuan, eztabaida kolektiborako bidea urratu nahi du berandu izan aurretik. ●

BABESLEA:

